

Livet i mellanrummen

- Vardagslivet i en småort

Life in between

- Everyday life in a small town

Viktor Botvidsson

Livet i mellanrummen

- vardagslivet i en småort

Life in between

- Everyday life in a small town

Viktor Botvidsson

Handledare: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0888

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2019

Omslagsbild: Skylt i Gusum. Fotograf: Viktor Botvidsson

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: community, plats, identitet, bruksanda, globalisering, vardagsliv

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Många småorter bär på en framgångsrik historia. De har ofta växt upp runt en lokal industri, en järnväg eller varit centrum för landsbygds-kommuner. Inträdet i en ny tid präglad av globalisering och konsumtion har dock gjort dem marginaliserade och istället har de blivit monument för en tid som inte längre är. Detta gör att det blir intressant att undersöka hur det vardagliga livet i dessa samhällen ser ut – vilket är kärnan i denna uppsats. Genom att undersöka hur människor identifierar sig själva och platsen de bor på, hur orten påverkas av globalisering samt belysa vardagliga händelser och företeelser försöker denna uppsats ringa in en småorts vardagsliv. Genom observationer och intervjuer i den gamla bruksorten Gusum i Valdemarsviks kommun, Östergötland, har jag genomfört en kvalitativ studie där vägledande begrepp har varit: *identitet*, *plats*, *globalisering* och *community*. Uppsatsen visar att Gusum är en plats som präglas av sociala och kulturella strukturer som har sitt fäste i bruksandans utpräglade klassmedvetenhet, vilket både skapar samhörighet och skiljelinjer mellan människor. Dessutom visar min undersökning hur en liten ort kan utgöra ett exempel på hur samhället blivit ett konsumtionssamhälle och vilka konsekvenser det får för en plats som under lång tid haft rötterna i industrin. Avslutningsvis nämns ett antal vardagliga företeelser och en diskussion kring vardagsliv och fritid. Småortens förmåga att skapa närhet, lugn och trygghet är tre framträdande faktorer som kan kopplas till de vardagliga exempel jag väljer att ta upp och som kan anses känneteckna en plats som Gusum.

Nyckelord: community, plats, identitet, bruksanda, globalisering, vardagsliv

Abstract

Many small towns have a successful history. They have often grown around a local industry, a railway or the centre of rural communities. However, the entry into a new era of globalization and consumption have marginalized them and instead they have become monuments for a time that no longer exists. This makes it interesting to examine how the everyday life in these places looks like - which is the essence of this thesis. By examining how people identify themselves and the place they live in, how the place is affected by globalization and which everyday events and phenomena that occur, the thesis attempts to define the everyday life of a small town. The study is based on qualitative observations and interviews in the small town of Gusum in the municipality of Valdemarsvik, Östergötland. Guiding concepts have been: *identity, place, globalization* and *community*. The thesis shows that Gusum is a place characterized by social and cultural structures that have their origin in a distinct class consciousness, which both creates solidarity and dividing lines between people. In addition, my study shows how a small town can be an example of how society has become a consumption society and what consequences this has for a place that for a long time has been rooted in industrial production. In conclusion, a number of everyday phenomena and a discussion about everyday life and leisure are mentioned. The small town's ability to create nearness, peace and security are three important factors that can be linked to the everyday examples I choose to address and which can be considered to characterize a place like Gusum.

Key words: community, place, identity, community spirit, globalization, everyday life

Innehåll

1 Inledning	5
1.1 Syfte, problemformulering och forskningsfrågor	5
1.2 Metod	5
1.3 Analytiska begrepp	7
1.4 Bakgrund	8
2 Berättelsen om en plats	10
2.1 Den fysiska miljöns berättelser	10
2.2 Bruksandan – en social och kulturell identitet	12
2.3 Ett mentalt territorium	14
2.4 Minnenas betydelse	15
3 Den lilla platsen i den stora världen	17
3.1 De frånvarande andra	17
3.2 I mötet mellan kontinuitet och förändring	19
4 Det vardagliga livet	22
4.1 Platser för möten	22
4.2 Vardag möter fritid	24
4.3 Hemvana	26
5 Avslutande diskussion	27
Litteratur	29

1. Inledning

De små orterna är lätta att uppfatta som parenteser. Det går ofta fort att passera dem och det är sällan de väcker någon större uppmärksamhet. Men om du stannar upp och tittar så ser du att människor lever och verkar här. Det pågår ett vardagligt liv. Ofta bär platserna på en historia som kretsar kring uppgång och fall; gamla stations samhällen och industriorter som gått från att vara symboler för framgång till monument för en tid som inte längre är. Det är också detta som gör dem intressanta; övergången till en ny tid präglad av globalisering och konsumtion men även det faktum att de varken kan beskrivas som ren landsbygd eller stad. Genom att lokalisera och kontextualisera det vardagliga livet i en småort kan förståelse skapas för dessa platser som ofta betraktas som "mellanrum".

1.1 Syfte, problemformulering och forskningsfrågor

Uppsatsens syfte är att med hjälp av fältstudier i Gusum skildra delar av det som bildar en liten orts vardagsliv. Genom att belysa människors identifiering med platsen tillsammans med ortens inträde i en ny tid präglad av konsumtion och globalisering avser uppsatsen att kontextualisera de vardagliga företeelser som kan anses prägla en småort. Detta utifrån följande forskningsfrågor:

- Hur sker identifieringen med Gusum hos lokalinvånare och vad lyfts fram för att betona identitet?
- Vad innebär det för Gusum att befinna sig i en global kontext?
- Vilka företeelser och händelser ger upphov till det som skapar ortens vardag och karaktär?

1.2 Metod

Studien vilar på en kvalitativ metod där bruksorten Gusum studerats. Utifrån informanternas egna berättelser och subjektiva beskrivningar har jag undersökt vad som präglar det vardagliga livet i en småort. För att förstå informanternas beskrivningar och berättelser i sitt sammanhang har jag lagt vikt vid att vara på plats för att fånga människors erfarenheter, att försöka förstå världen som aktörerna själva gör det samt ta del av omgivningarna och miljön som informanterna har att förhålla

sig till (Frykman & Gilje, 2003). De här valen gör att uppsatsen sammantaget kan anses ha en fenomenologisk ansats där berättelser och förståelse av kontext stått i fokus, vilket också gett uppsatsen en beskrivande karaktär.

Uppsatsen baseras på det fältarbete jag genomförde under två veckors tid i Gusum, Valdemarsviks kommun, våren 2019. Fältarbetet innefattade fem intervjutillfällen, varav den första var en gruppintervju på hembygdsgården med sju representanter från Gusums hembygdsförening. Därefter gjordes en intervju med en biograf föreståndare tillika sekreterare i Folkets hus-föreningen på plats i Folkets hus i Gusum. Tredje intervjun genomfördes med Valdemarsviks kommuns kommunalråd på ett café i centralorten Valdemarsvik som senare följdes av en intervju med ICA-handlaren i Gusum. Fältarbetet avslutades med en gruppintervju på Gusums skola med årskurs fem. Därtill har spontana samtal med lokalinvånare fungerat som komplement till intervjuerna. För att fånga informanternas berättelser, erfarenheter och upplevelser valde jag att utforma intervjuerna utifrån en semistrukturerad metod med syftet att kombinera personliga och flexibla samtal med några på förhand nedskrivna och vägledande teman. Detta öppnade upp för lättsamma samtal där informanterna med egna ord fick svara på mina frågor samtidigt som de själva fick möjlighet att styra intervjuens innehåll. Tre av intervjuerna spelades in medan resterande två genomfördes med anteckningar på papper. Anledningen till att både inspelning och anteckningar har använts beroende på intervju har haft att göra med intervjuplatsens förutsättningar samt av etiska skäl. Urvalet av informanter har syftat till att skapa en bredd av personligheter och berättelser som kan nyansera och belysa olika delar av det vardagliga livet i en småort.

Observationer har varit en viktig del i att samla information och kunskap men även när det gäller att kunna sätta intervjumaterialet i ett sammanhang. Observationerna har skett dels i samband med mina intervjuer men främst har de ägt rum i den fysiska miljön med syftet att studera hur människor i Gusum förhåller sig till sin omgivning. Ortens centrum, det vill säga området som ansluter till ICA-butiken, har varit en viktig miljö för att studera flödet av människor och företeelser som kan användas i skildringen av orten. Observationerna har också syftat till att läsa av historiens avtryck på platsen genom att analysera hur miljön är sammansatt, vilka byggnader som finns samt placeringen av

dessa och vad det sammantaget kan berätta. Observationerna har tillsammans med intervjumaterialet tematiseras för att möjliggöra teoretisering och applicering av teoretiska begrepp.

Att genomföra studien i Gusum var ett val som delvis beror på att jag är uppväxt i Valdemarsviks kommun och på så vis har en viss grundläggande lokalkännedom om orten, vilket underlättat för min egen förståelse men eventuellt också ökat min legitimitet vid kontakten med mina intervjupersoner. Gusum är dessutom en gammal bruksort som bär på en rik historia och som likt många andra småorter runt om i Sverige tampats med företagsnedläggningar, minskande befolkning och allt sämre service. I och med att uppsatsen vilar på ett fåtal kvalitativa intervjuer och observationer utvalda ur en specifik kontext saknas förutsättningar för att dra statistiskt representativa slutsatser utifrån mitt material. Däremot kan kunskapen användas för att närma sig liknande problemformuleringar i andra sammanhang (Kvale & Brinkman, 2009). Det vill säga uppsatsens slutsatser kan användas för att analysera och jämföra vardagslivet i andra småorter än Gusum. Intervjuer och observationer som val av metod innebär att jag öppnar upp för en djupare och mer nyanserad förståelse för mitt ämne samtidigt som det kan bana väg för att förstå människors resonemang och berättelser (Öhlander, 1999). Dock finns det risker som är värda att beaktas. Det finns exempelvis en risk med att vara bekant med kontexten vilket ökar risken för att missa fenomen, företeelser och platsspecifika särdrag. Det faktum att det är jag själv som väljer ut och genomför intervjuer och observationer medför också att min subjektiva tolkning och analys är oundviklig. Utifrån detta ligger det ett ansvar på mig som uppsatsskrivare att vara medveten om detta och vara uppmärksam på hur min subjektiva bedömning påverkar analyser och tolkningar; något även läsaren av uppsatsen bör ha i åtanke.

1.3 Analytiska begrepp

För att förflytta mitt fältarbete till en vidare teoretisk diskussion har jag använt mig av ett antal begrepp som kan öppna upp för bredare slutsatser och generaliserbarhet. I uppsatsen används Zygmunt Baumanns (1998) diskussioner om övergången från produktionssamhälle till konsumtionssamhälle och *globalisering* för att beskriva hur den lilla orten påverkas av att befinna sig i en global kontext. Därtill används begreppen *identitet* eller *identifiering* för att beskriva människors eventuella känsla av tillhörighet och samhörighet med orten. Där är Anthonys Cohens (1995) beskrivning av identitet i förhållande till *community* vägledande för att påvisa komplexiteten i begreppet och de

former det kan tänkas ta. *Community* används för att återge framträdande fenomen, företeelser och händelser som kan kopplas an till en känsla av en lokal och sociala samvaro. *Plats* som begrepp används också i uppsatsen som verktyg för att visa hur sociala relationer, en känsla av hemvana och klassmedvetenhet tillsammans med den materiella omgivningen bildar det som går att definiera som en plats (Massey, 1994).

1.4 Bakgrund

Gusum är en gammal bruksort belägen i Valdemarsviks kommun i sydöstra Östergötland och är en av kommunens tre större orter med en befolkning på cirka 1200 personer. Centralorten är Valdemarsvik och hela kommunens invånarantal uppgår till cirka 8000. Kommunen är en typisk landsbygdskommun så till vida att den kämpat och kämpar med företagsnedläggningar och ett tunnare utbud av service. Kommunalrådet beskriver hur svårt det är att vara politiker i en liten kommun som Valdemarsvik då mycket handlar om att försöka upprätthålla kommunens kärnverksamheter i kombination med ekonomiska sparkrav. Det uttrycks även en frustration över att detta försvårar möjligheten att skapa balans mellan kommundelarna när det gäller politiska prioriteringar och insatser. Mellan 2010 och 2016 har det pågått ett stort miljöprojekt i Gusum som handlat om att sanera ortens gamla bruksområde som varit förorenat med höga halter av bland annat zink, koppar, bly och kadmium (Valdemarsviks kommun, 2017). Bruksområdet har varit platsen för Gusums Bruk som grundades runt mitten på 1600-talet och är mest känt för sin tillverkning av mässing och blytås. Sedan 1988 är bruket borta från orten även om mässingtillverkningen fortfarande finns kvar i form av ett lokalt företag med cirka 135 personer anställda.

När du kör in den södra infarten till Gusum möts du av två vitkalkade, nästintill identiska, 1700-talshus som ligger längs med vägen. Jag kan inte låta bli att tänka att de i någon mening påminner om två portvakter som markerar att det lilla samhället Gusum börjar här. Direkt efter att du passerat husen finns en busshållplats. På skylten går det att läsa att buss 459 stannar där och att hållplatsen heter "Gamla torget". På höger sida ligger en stor vit gammal skola med brutet tak och röda småspröjsade fönster, medan du på vänster sida finner den gamla bruksherrgården med dess gula flygelbyggnader i trä och bortanför den lilla vita kyrkan med en fristående klockstapel. Mellan kyrkan och herrgården slingrar sig Gusumsån vackert inbäddad bland lövträd. När du åker vidare på vägen är det lätt att tro att orten helt plötsligt tar slut,

innan den knappt hunnit ta vid. Men ganska snabbt ser du hur bebyggelsen återigen visar sig. Vägen svänger vid den gamla kvarnen åt vänster och följer över en bro, över ån, och direkt därefter möts besökaren av ortens ICA-butik och Folkets hus som tillsammans dominerar intrycket av ortens centrum. Denna gång är bebyggelsen mer avskalad till sitt yttre. Mitt i centrum ligger ICA-butiken som ser ut att vara utbyggd åt olika håll vid ett flertal tillfällen under årens lopp och som omringas av en parkering där ICA-flaggorna piskar mot flaggstängerna som är uppställda längs med trottoarkanten. Utöver mat finns här också en el- och vitvarubutik, en jaktbutik och en frisörsalong i samma byggnad. Till höger om ICA finns ett grönområde som bildar en park där det står ett abstrakt konstverk och några parkbänkar. Parken är i sin tur inramad av hus som är nästintill helt kvadratiska i sin form och som dessutom har tomma eller i något fall förtäckta skyltfönster som vetter ut mot parken. I änden av parken ligger Folkets hus som är byggt i flera sektioner och tydligt utmarkerat med en röd skylt på den ljusgula husfasaden. Det är ett stort hus som inhyser både bibliotek, pizzeria, loppis, bio samt fest- och möteslokaler. På andra sidan ån och därmed på andra sidan gatan återfinns en tankstation, en bilverkstad och delar av den lokala industrin. En väg leder upp till Dalängen; hemvisten för Gusums IF och fotbollen. Likt många andra mindre orter klyvs samhället också av en större väg. I Gusum heter den Bruksgatan. När du följer gatan fram har du banken och den gamla brandstationen på vänster sida medan du till höger ser ett gammalt rött, timrat magasin och en lekpark med basketplan.

Efter magasinet breder den nyanlagda bruksparken ut sig med gångvägar, utegym och nyplanterade träd längs med ån. Denna park är för en förbipasserande person inte mer än en vanlig park men för Gusum har den en annan betydelse i och med att Gusums Bruk legat här. Fram till för cirka 10 år sedan stod de förfallna bruksbyggnaderna kvar men de har senare rivits i samband med ett saneringsprojekt av bruksområdet. Sex år av sanering och nästan 105 miljoner kronor senare har platsen som genom sekler utgjort ortens nav och centrum förvandlats till en yta för rekreation och möten. Förbi det gamla bruksområdet börjar bostadsområden breda ut sig på båda sidor av gatan. Radhus, egnahem från 40-50-talet och 70-talets villor trängs med varandra vilket visar på hur olika decennier satt sin prägel på bebyggelsen. Att åka igenom samhället går fort; några minuter på sin höjd. Snart möter du 70-skyltarna igen och vägen fortsätter mot E22 och Norrköping.

2. Berättelsen om en plats

2.1 Den fysiska miljöns berättelser

För att kunna närma mig en diskussion om vardagslivet i en småort krävs att jag kan ringa in kontexten. Inför mitt första besök i Gusum ställde jag mig frågan vilka medel som stod till buds för att kunna lyckas med just det. Utöver att prata med människor som bor där blev observationer av den fysiska miljön ett sätt att närma sig och förstå orten. Vad berättar landskapet, byggnaderna, vägarna och naturen? Det materiella kan på så vis hjälpa till när det gäller att förstå och uppmärksamma de kulturella och sociala aspekterna på platsen (Cresswell, 2004). Det som karaktäriserar Gusums bebyggelse är att stora delar av den är uppförd under 40- och 50-talet. Den återspeglar det som på den tiden var en modern bruksmiljö, där husen följer en folkhemsarkitektur med standardiserade mått och vars grundidé tycks ha varit att prioritera funktion. Många av husen ligger samlade liksom sockerbitar på en yta som troligtvis har varit en åker en gång i tiden, medan andra ligger mer i skymundan och har en äldre byggnadsstil.

I kontrast till det här finns en bebyggelse som antar en annan skepnad. Stora villor, även de ofta från 40- och 50-talet men med en byggestil som indikerar högre status genom sina många kvadratmeter, stora fönster och iögonfallande uppfarter. Placeringen av dessa villor utmärker en vilja till distansering då de ofta ligger i utkanten av de traditionella bostadsområdena, gärna på en höjd. Det här kan ses som ett tecken på att orten präglas av en klassmedvetenhet med tydliga rollfördelningar. Kyrkan och bruksherrgårdens placering i orten kan också ses inom ramen för olika sociala skikt men då i en miljö som har sitt ursprung i 1700-talet. Inget av dessa exempel är unika för Gusum men de belyser de årssringar som historien sätter på en plats och hur det i förlängningen skapar en helhet. Klassmedvetenheten i bebyggelsen visar de symboliska gränsdragningar som kan finnas inom ett community (Cohen, 1995). Community är ett begrepp som i grunden beskriver hur en grupp känner samhörighet med varandra, men också hur det finns en tydlig uppfattning om att vara särskiljande gentemot andra grupper. Särskiljandet sker både i förhållande till omgivningen

men även inom gruppen. Utifrån detta går det att tolka Gusum som just ett community, vars uppdelade och tydligt klassmedvetna bebyggelse blir ett uttryck för dessa symboliska och fysiska gränsdragningar som kan finnas på en liten ort (ibid).

Det gamla bruksområdet är idag en park. På kommunens hemsida står det att den nyanlagda parken har blivit "en plats för rekreation och möten". Inte ett spår går i princip att finna från den gamla industrin. Inte ens en skylt eller informationstavla om vad som legat här förut går att hitta. Några flaggstänger är uppsatta där Valdemarsviks kommunlogga, i form av ett grått ankare på en grön bakgrund, fladdrar i vinden ihop med den svenska flaggan. Parken berättar i någon mening hur Gusum, liksom många andra orter, gått från att vara ett produktions-samhälle till ett konsumtionssamhälle (Bauman, 1998). Bruksområdet, som ligger mitt i samhället, har historiskt definierat orten och vem du är i termer av att vara anställd på bruket, antingen som tjänsteman, arbetare eller kanske disponent samtidigt som produktionen har stått i centrum. I kontrast till detta har platsen idag blivit en park som mer knyter an till livsstil.

Att kommunen har en egen flagga i den nya parken för också tankarna till ett behov av att visa upp sig och sälja in sig som plats i en ny tid där konsumtion av livsstil blivit centralt (Bauman, 2009). Utegymmet tillsammans med kommunens beskrivning av parkens syfte, en plats för möten och rekreation, kopplar också de an till livsstil, vilket är centralt för att förstå definitionen av det som brukar kallas konsumtionssamhället. Området berättar också hur viktig industrin varit i Gusum; tryggt förankrad lokalt på orten samtidigt som frånvaron av den visar hur den varit en del av ett internationellt sammanhang. Det är lätt att få en känsla av att det är runt bruket det vardagliga livet har kretsat, även rent bokstavigt då mycket av servicen och andra samlingsplatser är samlade i dess direkta närhet. Idrottsplatsen, Folkets hus, butikslokaler och bostäder ligger bara ett stenkast bort från området. Dessutom kan gatunamnen på orten så som Bruksgatan, Vallonvägen, Egnahemsvägen, Hammarvägen och Gästgivarevägen alla anses anspela på den nu före detta bruksverksamheten och dess historia, vilket indikerar hur viktig industrin varit på platsen.

2.3 Bruksandan - en social och kulturell identitet

”Det var en gång en kvinna som frågade mig hur jag i hela friden kunde bo i Gusum. Då frågade jag henne hur hon kunde bo i stan, mitt bland alla avgaser. Självbevarelse-driften tar ju tag i en va’, man för-svarar ju sitt eget.”

I mina intervjuer ställer jag vid ett antal tillfällen frågan om vad informanterna själva kan läsa in i bebyggelsen. De bekräftar i hög grad mina reflektioner om den starka klassmedvetenheten och olika sociala skikt. Flera beskriver det som ett uttryck för det som kallas bruksanda. Bruksandan kan beskrivas som en samling normer och värderingar präglade av en stark social kontroll som genomsyrar samhället (Vikström, 1998). Vissa beskriver den som en mur. De jag pratar med nämner med egna ord hur bruksandan är en social och kulturell struktur som ofta varit hierarkisk, ibland patriarkal och som åtskilt människor efter deras profession på bruket. Det jag ser i landskapet som en särskild bebyggelse kan därför ses som ett resultat av detta; distanseringen mellan disponent, tjänstemän och arbetare. Bruksandan blir ett uttryck för sociala och kulturella strukturer som tillsammans med den fysiska miljön kan ringa in platsen och människors identifiering med orten (Massey, 1994). I mina samtal finns det gott om berättelser från förr som i ord förkroppsligar bruksandan. Ett exempel är:

”Bruksanda är lite...att man blir lite uppdelad i arbetare och tjänstemän, med en skarp skiljelinje mellan sig. Tjänstemännen fick tidningen gratis och de fick äta mat på Bruksgården. Det fick inte arbetarna. Vi åt på Folkets hus. Jag minns när de byggde om Folkets hus då skulle vi arbetare som åt där få äta på Bruksgården, men vi fick inte äta med tjänstemännen utan vi fick sitta i källaren och äta våran mat. Där ser man lite skillnad.”

Det finns också exempel på berättelser som beskriver hur bruksandan även märktes av utanför brukets väggar:

”På ovensidan av Åbyvägen, vid Gamla egnahem, där bodde arbetarna. På andra sidan, där Nya egnahem ligger, där bodde tjänstemännen. De barn som bodde i Gamla egnahem, de lekte inte med barnen i Nya egnahem. Utan man höll sig på varsin sida där. Det styrdes nog av föräldrarnas umgänge”.

När jag ber informanterna berätta om Gusum finns en tydlig röd tråd: bruket beskrivs i termer av att ha utgjort ”allt”. Någon säger att “berättelsen om Gusum är berättelsen om Gusums bruk”. Långa historiska utläggningar jag tar del av betonar brukets betydelse för hur människor kunnat bo och verka på platsen samtidigt som det inneburit grundtrygghet som inkluderat mer än bara lön. Exempelvis kunde bruket bidra med trygghet genom att upplåta och möjliggöra köp av tomtor och bostäder för brukets anställda. Egnahemshuset som ligger likt ett pärlband längs med Bruksgatan blir en påminnelse om just det. Vid ett tillfälle nämns också hur bruket i vissa fall tog ett socialt ansvar för de människor som av olika anledningar hade tuffa förutsättningar genom att anställa dem och ge dem ett sammanhang. Vidare finns en djupare betydelse i att bruket: ”varit allt”. Behovet av grundläggande trygghet hos lokalbefolkningen har tenderat att skapa en beroendeställning som inneburit att det funnits en stor lojalitet till bruket som samhällets stora aktör. Därför kan även lojaliteten ses som en del i vad som kännetecknar bruksandan och identiteten. Detta tillsammans med det tydliga klassmedvetandet som nämndes tidigare illustrerar också hur en ort, ett community, både präglas av solidaritet och ett behov av att vara särskiljande på samma gång (Cohen, 1995). Därtill visar det hur människor känt och känner sig själva utifrån bruksandan; det är via orten och de sociala och kulturella strukturerna du känner dig själv (ibid.)

Identifieringen med platsen bli extra tydlig när världen utanför Gusum blir ett samtalsämne. I mina samtal med informanterna som inkluderar förhållandet till centralorten Valdemarsvik märks det av att det finns en rivalitet. Återigen blir historien ett verktyg för att beskriva det. Flera påpekar att om Gusums Bruk inte funnits hade inte Valdemarsvik kunnat bli kommunens största ort. En Gusumbo jag pratar med berättar om fotbollsmatcherna som hölls förr i tiden mellan Valdemarsvik och Gusum och intygar att det var spel som skedde på i princip “liv och död”. Flera jag pratar med påpekar också att när äldre flyttar från orten så flyttar de till grannkommunen. “Nåde den som flyttar till Valdemarsvik” säger ICA-handlaren i Gusum som jag pratar med. Han berättar också att han har kunder som bott på orten förut men som nu flyttat till just grannkommunen Söderköping. Han beskriver hur glada de är när de har möjligheten att “åka hem” och handla i den miljön som för dem är det som kan beskrivas som hemma, vilket belyser hur ens identitet med platsen lever vidare även när du inte bor där. Mitt besök hos hembygdsföreningen handlar till stor del om historiska berättelser som mellan drickandet av kaffe blandas med minnen från

förr. De beskriver också hembygdsföreningens syfte: att värna och sprida historien till nästkommande generationer. Det blir slående hur starkt kopplat detta är till identitet. Historien delas med många, även om upplevelsen av den skiljer sig beroende på vem du pratar med. Att prata om den blir ett sätt att skapa och behålla sin identitet. I samband med att Anthony Cohen (1995) diskuterar community nämner han just social interaktion som ett verktyg för att definiera ett sammanhang, i detta fall en ort. Att samtala och finna ett gemensamt språk för att tala om orten och det som sker där blir ett sätt att skapa ett fundament för hur platsen ska förstås av de som bor och verkar där (ibid.).

2.4 Ett mentalt territorium

Beskrivningen av bruksandans innebörd kan tolkas utifrån förståelsen av community. Begreppet som ligger väl i linje med den känsla av tillhörighet som bruksandan skapar baseras delvis på plats men också faktorer som arbetsbakgrund och etnicitet. Det belyser också hur gemenskapen konstruerar sociala och kulturella mönster. I detta fall kan bruksandans sociala och kulturella mönster ses utifrån en kontext grundad i vi och dem-tänkandet (Cohen, 1995). Genom att belysa detta blir det lättare att förstå sociala fenomen och företeelser på platsen. På frågan hur bruksandan märks av får jag olika svar beroende på vem frågan ställs till. En röd tråd är dock att de människor som flyttat till Gusum iklär sig rollen som just inflyttade samtidigt som de är mer benägna att framhålla att bruksandan lever vidare. De menar på att du som ny på orten märker av en svårighet i att smälta in och få kontakt. Exempelvis vittnar en av de jag träffar i samband med mina besök i Gusum hur svårt just det kan vara:

”Jag kan ju säga en sak som de flesta håller med mig om och som är svårt i ett sånt här samhälle. Du vet, det tar två generationer innan du kommer in i samhället. Jag har bott här i över 40 år och jag umgås med de människor som också är inflyttade. Kommer du hem till någon som är infödd Gusumsbo så stannar du vid trappen, du kommer inte in i huset. Flera säger samma sak. Man umgås med likasinnade.”

Citatet påvisar att det kan vara svårt att smälta in på en liten ort om du inte har en naturlig koppling till platsen och de sociala institutioner som råder där. Även om du bosätter dig inom samma geografiska område så når du inte ända in till det som kan beskrivas som det mentala territoriet; den kollektiva identiteten (Brink, 2008). Det visar också hur identifieringen med Gusum för någon som är inflyttad skiljer sig gentemot infödda då den grundar sig på ett utifrånperspektiv. Det vill

säga att trots att du delar orten med andra så skapar du en egen identitet med de som också är inflyttade och som inte har en anknytning till platsen från början. Detta gör att identifieringen med orten för vissa är dubbelsidig; ibland beskriver sig de inflyttade som Gusumsbor, samtidigt som de i nästa andetag distanserar sig gentemot de som bott där sedan barnsben. Detta visar hur komplext begreppet identitet är i förhållande till en plats och att människor snarare väljer att ikläda sig identitet beroende på sammanhang. Ibland för att visa att du är en del av en gemenskap och ibland för att uttrycka särskillnad gentemot omgivningen.

I Gusum, som beskrivs som en uppsamlingsort för migranter, har svårigheten i att bli en del av det gemensamma även satt spår när det gäller mottagandet av nyanlända. I intervjuerna framgår det att det stundtals funnits starka motsättningar mellan de nyanlända och lokalbefolkningen. Även från politiskt håll skildras det hur kommunen fått arbeta aktivt för att överbrygga de kulturella och sociala skillnader som uppstått i mötet med ortens nya invånare. Det blir ett exempel på när förändring möter kontinuitet i egenskap av förgivettagna värderingar, normer och ideal och hur detta leder till osäkerhet och konflikter. Community-begreppet (Cohen, 1995) kan användas för att uppmärksamma det här genom att se migration som en följd av globaliseringen och vars effekter innebär att den lilla ortens känsla av tillhörighet utmanas. Globaliseringen bidrar till att gränser, både sociala och kulturella, suddas ut och att platser och sociala sammanhang blir allt mer lika varandra. Detta speglar sig också i samtalen med informanterna, där vissa tycks se hur bruksandan som ett socialt och kulturellt fenomen tunnans ut i takt med att nya människor flyttar till orten. Detta kan ses i ljuset av det som Cohen beskriver, det vill säga när det unika i en plats utmanas av globala samhällsomvandlingar och hur detta kan skapa en motreaktion inom ett community (ibid). När det egna territoriet, både i mentala och fysiska skepnader, upplevs som hotat skapas en motreaktion som syftar till att tydliggöra ortens symboliska gränser; ett sätt att rekonstruera sin särskildhet. Vilket i sin tur kan kopplas till bildandet av de skiljelinjer som nämns i samband med att nya personer flyttar till Gusum.

2.5 Minnenas betydelse

En aspekt av det som präglar lokalbefolkningens identifiering med orten är minnen. Minnena är genomgående centrala i berättandet om platsen, både när det gäller att tänka tillbaka på det förflutna men också för att beskriva nutiden. Historiska händelser tillsammans med

historiens människor blir ett fundament för det rum Gusum kan anses utgöra. Många boende har en anknytning till ortens historia genom sina släktband och yrkespositioner bakåt i tiden. Vilket blir en viktig aspekt i att förstå den klassmedvetenhet som framträder (Engdahl & Larsson, 2011). I vissa sammanhang blir det tydligt att minnena om en och samma händelse kan skifta beroende på vem jag pratar med, vilket i sig indikerar att människor har olika referenspunkter till historien och de olika skeenden orten genomgått och genomgår. På så vis styrs föreställningarna om samhället utifrån individuella minnen. För att applicera det här resonemanget på något mer handfast går det exempelvis att koppla minnen till lokala platser, byggnader och ting (Cresswell, 2004). Parken som nämndes tidigare, det gamla bruksområdet, har en väldigt speciell betydelse för de människor som bott i Gusum länge och som kanske jobbat på bruket. För barn eller nyinflyttade däremot, saknas just den kopplingen vilket också innebär andra associationer och minnen till samma plats. Detta blir ett sätt att beskriva hur begreppet identitet kopplat till en plats inte är statiskt, tvärtom består det av en bred palett föreställningar och minnen som tillsammans utgör ortens samlade identitet. Socialantropologen Ann-Kristin Ekman (2008) använder sig av begreppet lokalmedvetande för att beskriva just detta; hur minnen kopplade till historia, människor och vardagsliv på ett sätt sätter en standard för hur livet ska levas på platsen enligt de människor som bor där. Både i termer av hur vi vill leva men också när det gäller hur vi lever ihop med andra. De levnads-
mönster och traditioner detta bildar blir ett sätt som håller lokalsamhällets och bygdens särskildhet levande och som i sin tur hänger ihop med att människor värnar både om sin historia samtidigt som det blickas mot framtiden.

3. Den lilla platsen i den stora världen

3.1 De frånvarande andra

En oundviklig reflektion jag gör när jag befinner mig i Gusum är att orten är ett typexempel på en plats som historiskt varit en del av det som brukar förknippas med byggandet av välfärdsstaten. Den generellt sett anspråkslösa arkitekturen blir ett uttryck för efterkrigstidens nya politiska och sociala ideal baserade på grundtrygghet; en påminnelse om att det har funnits en närvarande stat här. Att ortens skola och badhus i gult tegel, de samlade butikslokalerna i centrum och bostadsområdena till stor del är byggda under en kort och begränsad period stärker känslan av en plats som byggts upp under ett skede präglad av expansion och framtidstro. I nostalgiska ordalag får jag berättat för mig vad som funnits på orten runt 50-60-talet. Det är konditorier och bagerier, flera matvarubutiker, radio- och tv-handel, färgaffär, tobaksbutik, mjölkaffär, skomakare och fiskaffär - alla exempel på service som inte längre finns till följd av urbanisering och politiska beslut som bidragit till en välfärdsstat som dragit sig tillbaka.

Det är mellan dessa berättelser och vad du ser om du tittar dig runt omkring i dagens Gusum du ser skiftet. De tomma skyltfönstren och de rivna brukslokalerna vittnar om hur optimism bytts ut mot sårbarhet. Det som finns kvar är ICA-butiken där merparten av den kommersiella servicen är belägen. Industrin och bruket har varit Gusums fundament under sekler och har varit en stark aktör på platsen. Brukets tillgång på kapital i olika former har möjliggjort ortens utveckling vilket inte minst uppmärksammas i mina intervjuer. Utöver att vara en hjälp i byggandet av egnahem är exempelvis Folkets hus och idrottsplatsen Dalängen båda exempel på mötesplatser som möjliggjorts av brukets närvaro på orten. Av de samtal jag tar del av framgår det att bruket också hade en förmåga att knyta till sig människor genom att vara en aktör som människor vara beroende av genom sin lön och andra förmåner, vilket i sig innebar ett skapande av socialt kapital som kunde omsättas för den lokala utvecklingen. Sedan 1988 är bruket

nedlagt, även om en underkategori till brukets verksamhet lever kvar i form av ett lokalt företags tillverkning av i huvudsak mässing. Det vakuum som bruket lämnat efter sig beskrivs i samband med en av mina intervjuer:

”De här bruksorterna har ett stort problem faktiskt. Det är ju det att ända fram till idag i princip är det ju bruket som styr det här samhället. Du gjorde ingenting i det här samhället om du inte hade dispen (disponenten) med dig. Sen när bruket försvann kunde ju inte folk göra någonting. De hade ju ingen som sa åt dem hur det skulle gå till.”

Citatet kan ses som ett lackmuspapper på det läge orten befinner sig i idag. Gusum är en plats där du är van vid att ha en stark aktör som håller i trådarna men där frånvaron av den skapar ett vakuum som lokalbefolkningen har svårt att hantera. Det som gör att det går att tolkas som svårt kan kopplas till Giddens diskussion om “frånvarande andra” som sätter det moderna samhällets konsekvenser under lupp. Det belyser hur det lokala maktinflytandet, som i Gusums fall till stor del utgått från bruket, övergått till att styras av människor långt utanför lokalsamhällets kontext (Giddens, 1996). Gusum kan i det här fallet illustrera hur globaliseringen suddar ut sambandet mellan att lokala beslut fattas av lokala aktörer och beslutsfattare. Istället har det landat i händerna på aktörer som ofta befinner sig långt ifrån platsen. Globaliseringens flöden av ekonomiskt kapital blir ett exempel på hur ett företag från en dag till en annan kan försvinna från en liten ort till följd av ekonomiska prioriteringar eller som konsekvens av förändringar i världsekonomin. Det här påverkar en liten plats som Gusum i hög utsträckning i och med att urbaniseringen förflyttar människor och kapital in till städerna som i sin tur blir symboler för modernitet och makt. Med detta i åtanke belyses den sårbarhet som den lilla orten är utsatt för; svårigheten och oförmågan att kunna påverka händelser i sin omgivning när besluten sker långt borta. En liten plats som Gusum har därmed många gånger svårt att hävda sig i en globaliserad värld som ställer krav på flexibilitet och förändring (Harvey, 2006). Bauman beskriver hur den globaliserade världen och dess snabba rörelsemönster bildar osäkerhet och ängslighet vilket i sin tur blir en grogrund för en växande känsla av maktlöshet (Bauman, 1998). Det här återspeglas i mötet med invånare som vid ett antal tillfällen ställer sig undrande till mitt val att ens besöka Gusum, med motiveringen att: “det är redan kört för Gusum, här finns inget att skriva om”.

3.2 I mötet mellan kontinuitet och förändring

En del av ortens förändring handlar om det som beskrivs i föregående stycke, det vill säga hur globaliseringen medför sårbarhet i olika former. Det finns dock andra aspekter kopplade till globaliseringen som gör sig till känna i Gusum. Även om miljön inte indikerar att det sker så mycket på platsen så sker det saker under ytan som inte alltid går att se med blotta ögat. En sak som dock går att se när du besöker Gusum är hur befolkningen består av en mängd olika etniciteter och språk vilket märks i samband med att folk kliver av bussen, leker med sina barn i lekparken eller bland ICA-butikens kunder. Migrationen är ett exempel på hur ortens gränser som ett socialt och kulturellt sammanhang lösts upp och där globala händelser och företeelser även blivit lokala. Kommunalrådet beskriver den ansträngda situation som uppstod i samband med flyktingkrisen 2015 som ställde krav på en flexibel och handlingskraftig kommunorganisation. Hon uttrycker en stor tacksamhet gentemot civilsamhället som deltagit i arbetet med mottagandet och menar på att ideella krafter har varit avgörande. Hon beskriver även att det finns tendenser till att migrationen allt mer präglas av nationaliteter som rör sig utanför den arabisktalande världen, vilken dominerat de senaste årens flyktingströmmar. Detta indikerar att det finns nya utmaningar framöver även om flyktingmottagandet i sig har minskat avsevärt.

I ett försök att förstå hur detta påverkat Gusum är det vissa som menar att migrationen haft betydelse för bevarandet av skolan, förskolan och fritidshemmet. ICA-handlaren framhäver också att migrationen haft en positiv inverkan på den egna verksamheten men att det blir färre och färre personer kvar i takt med att Migrationsverket säger upp sina avtal. Återigen pekar detta på en sårbarhet den lilla orten bär på i och med att det är svårt att få dessa personer att stanna. Som någon uttrycker det: *antingen får de avslag och då måste de lämna, eller så får de stanna men kan inte bo kvar för att det saknas jobb och utbildning.* Detta ska också ses med ett lokalt och ideellt engagemang i åtanke som jobbar för att människor ska kunna integreras, och vars betydelse i någon mening urholkas när de nya invånarna, av olika skäl, inte vill eller kan stanna på orten.

Valdemarsviks kommun är en kommun som delvis lever på sommarhalvårets turism. Skärgården är central för hur Valdemarsviks kommun marknadsför sig. Längs med väg E:22 mot Valdemarsvik finns en stor reklamskylt vars bilder varierar lite men vars tyngdpunkt alltid

i någon mån anspelar på ett idylliskt liv vid havet. "Relaxa i Valdemarsvik" är en av de slogans som pryder den stora reklamskylten vid vägen, föreställandes en man som håller i något som liknar en lax. Detta kan ses i ljuset av hur kommuner och orter tvingas konkurrera med varandra. För en liten ort som Gusum skapar detta irritation och problem. "Vi har ju ingen skärgård här!" säger en av mina intervjupersoner påtagligt irriterad. Det blir ett exempel på hur de platser som inte faller in i ramen för vad som är värt att marknadsföras hamnar i kläm. Även detta skapar en form av sårbarhet där den lilla orten inte passar in i det moderna samhällets kontext där landsbygden gått från att vara ett produktionslandskap till att bli ett fritids- och upplevelselandskap.

Den samhällsomvandling som Bauman (1998) beskriver som övergången från produktionssamhälle till konsumtionssamhälle blir återigen tydlig. Det räcker inte längre att som plats bara finnas till för de som bor där. Orten måste istället konkurrera med andra platser, under ibland högst haltande spelregler och förutsättningar. De sociala strukturer som präglar en bruksort upplevs ofta som traditionsbundna och motståndskraftiga mot förändring, vilket kan göra det svårt att som ort anpassa sig till de nya kraven om att kunna erbjuda konsumtion av livsstil. Även om människor uttrycker en frustration över detta märks också ett förhållningssätt till platsen som skulle kunna antas vara relativt nytt i sammanhanget. Det vill säga ett mer eller mindre undermedvetet förhållningssätt till orten som handlar om att reflektera och betona det som gör Gusum attraktivt och unikt. Naturen, lugnet och den sociala trygghet folk upplever på platsen faller alla in som exempel på hur de vill uttrycka ortens särskildhet. I och med att flera intervjupersoner nämner ungefär samma saker som exempel på vad Gusum har att erbjuda kan det tolkas som att en ny berättelse om platsen har börjat ta form. Detta visar sammantaget hur identiteten har förändrats från att vara rotad i ett produktionssamhälle till att istället anpassas för en ny tid där konsumtionssamhällets krav på säljbarhet och konsumtion dominerar.

En annan samhällsomvandling som är mer abstrakt är att det ibland talar om hur en plats går från att vara lokal till translokalt. Det vill säga det som nämndes tidigare i termer av hur globaliseringen löser upp en liten orts sociala och kulturella gränser (Salomonsson, 2001). Den lilla platsen "tvingas" i någon mån att bli en del av ett större sammanhang. Samtidigt upplever jag Gusum, vilket också nämndes tidigare, som

motståndskraftigt mot delar av de förändringsprocesser globaliseringen medför. Även om människor är uppkopplade och en del av de globala flödena så är strukturerna också sega på så vis att de består av långsiktiga och historiskt grundade relationer mellan människor inom ett specifikt geografiskt område. Det skapar en dynamik där det, på gott och ont, skapas en uthållighet som är värd att ha i åtanke när det förs en diskussion om hur förändring påverkar en liten ort. Dels kan det innebära det som citatet i föregående stycke delvis berättar; att avsaknaden av en dominerande lokal aktör blir en sanning som handlar om att det inte finns andra vägar för lokal organisering och utveckling. De långsiktiga relationerna kan samtidigt också bidra till en stabilitet där lokala nätverk och relationer utgör en viktig förutsättning för just organisering som kan möta förändringens nya krav (Ekman, 2008). Motståndskraften hos små orter kan därmed ses som dubbelsidig. En annan sida av motståndskraften kan också ses utifrån ett perspektiv där människor aktivt väljer att stå utanför det som globaliseringen medför (Bauman, 2009). Istället blir det en tillgång som den lilla orten har och som går att härleda till att vara en lugn och avskild plats att leva och verka på.

4. Det vardagliga livet

Att bestämma vad definitionen och innebörden är av begreppet vardagsliv är svårt. I detta fall handlar det inte i första hand om att illustrera vad människor gör rent konkret i vardagen. Det skulle lätt uppfattas som tandlöst med tanke på att människors vardagsliv i generella termer kan ses som relativt lika - oavsett var vi väljer att leva. Snarare vill jag göra ett försök till att beskriva hur *ortens* vardagsliv framträder och då i den kontext som redovisats tidigare i form av identitet och den lilla ortens plats i omvärlden.

4.1 Platser för möten

När du är i Gusum en vardag är det lätt att tro att det inte sker så mycket på orten. Centrum, som i huvudsak utgörs av ICA-butiken, är relativt folktomt utom mellan klockan 16 och 18 en vardag. En och annan pensionär kommer dragandes på en dramaten för att handla. Mängden trafik är liten, de resor som människor gör med bil tycks bestå av att åka igenom orten, via Bruksgatan, eller alternativt för att svänga av till ICA. När jag besöker klass 5 på Gusums skola är det flera av eleverna som säger att det lilla torget vid ICA är en plats de gillar att vistas på. "Kiosker skulle jag vilja ha" säger en av eleverna med sina klasskamrater instämmande bredvid. Mellan raderna går att ana hur ICA får duga som kompromiss i avsaknaden av kiosker. När jag ställer frågan till ICA-handlaren vad affären har för funktion utöver att vara matbutik säger han:

"Den är ju knutpunkten i Gusum, så är det ju. Vill man träffa någon, alltså bara träffa folk, då går man ju och sätter sig här nere. Vi har ett standardgång på fem gubbar som sitter här...tar sitt förmiddagskaffe här nere hos oss i spelet (spelavdelningen) och sedan tar de eftermiddagskaffet här, och samlas liksom."

Det människor tycks tala om när de ses i butiken verkar vara det som ICA-handlaren beskriver som "allmänt snack". Det vill säga vad som sker på orten, exempelvis att det snart är dags för idrottsplatsen att öppna för säsongen eller andra saker som är på gång. En del skvaller förekommer också. Gärna i samband med att någon ska sälja ett hus

eller liknande. Han beskriver dessutom hur en del kunder kan återkomma flera gånger under samma dag. Att de egentligen inte behöver handla men att de, enligt honom själv, vill åt det sociala umgänget. Vardagen i butiken är sig lik fram till sommaren. Sommaren beskrivs som en rolig och stimulerande period som kräver planering för att möta ett större kundunderlag där många är fritidsboende eller turister. Jag ställer frågan huruvida mötet mellan lokalbor och fritidsboende samt turister tar sig uttryck. Från lokalbefolkningen sida verkar det som om det uppskattas när det strömmar till nya människor till orten som skapar rörelse och nya diskussionsämnen. Han berättar att de fritidsboende anpassar sig efter miljön som Gusum utgör:

”Ja men det gör de, verkligen. Det finns några roliga exempel, när vi träffar stadsbor när vi själva är i stan och stöter på dem, då händer något med dem, de blir så glada när de känner igen någon som inte är därifrån, de blir väldigt öppna och pratar, säger att de längtar till sommaren och allt sånt här, det är bara positivt förknippat för dem att vara här. Det är väldigt härligt att det är så även för folk som normalt sett inte bor här.”

Citatet blir ett sätt att förstå den lilla platsens förmåga att skapa nära relationer mellan människor. Många av de jag pratar med, barn som äldre, betonar den sociala närvaron som ett av de värden som är mest framträdande på en liten ort. Närvaron beskrivs i första hand som en trygghet där folk hälsar på varandra, har koll och är uppmärksamma. Bland annat nämns tryggheten i att veta att någon kommer att reagera om du själv plötsligt slutar att dyka upp, eller den grannsamverkan som sker genom att hålla koll åt varandra när var och en inte är hemma. Även ICA-handlaren delar bilden men tillägger också att det är en fördel när du som han är företagare på en liten ort. Att känna sina kunder och att: “kunna prata med alla utan att det blir konstigt” blir ett sätt att understryka den sociala närheten som en tillgång. Inte minst när det gäller att förmedla bra service till kunderna. Det finns också en baksida av det som kan förknippas med social kontroll. Ibland beskriver informanterna hur andra lägger näsan i blöt och att det ibland är svårt att skapa en känsla av anonymitet, speciellt om du inte är född på orten. Mycket av det här är kan ses som ett tecken på de känslomässiga investeringar i ibland annat släktskap, vänskap, rivalitet, förtrolighet, avundsjuka samt berättelser om vardagslivet som sker på en liten ort – vilket i sig är centralt för vad som enligt Cohen (1995) kännetecknar ett community.

Utöver att skapa närhet motbevisar citatet ovan också bilden av småorter som isolerade öar. Istället visar det på att det finns en social räckvidd av relationer till människor på andra platser men också hur besökare knyter samman Gusum med andra orter, bygder och städer (Ekman, 2008). Ett annat exempel som visar detta är när jag besöker Folkets hus och bioföreståndaren. Bion är lite utav en fjäder i hatten i Gusum då fler gärna framhäver att den dels har premiärer, dels sänder opera från Metropolitan i New York då och då men också att den är relativt välbesökt av människor som bor utanför Gusum. Upptagningsområdet är stort med en rad grannkommuner som får illustrera exempel på hur platsen, i detta fall Folkets hus, lyckas sträcka ut sina geografiska och sociala relationer. Folkets hus är för övrigt en viktig aktör i Gusum när det gäller att samla lokalbefolkningen. Utöver att Folkets hus i sig är en förening baserad helt på ideellt arbete är huset en plats för andra föreningar. Det finns flera möteslokaler där det lokala föreningslivet ses och anordnar möten. PRO, ett bibliotek, Gusums IF, Whiskeyklubben Gusum Zippers, stödföreningen och bostadsrättsföreningar är några exempel på föreningar och verksamheter som på olika sätt nyttjar Folkets hus. För många av de barn som bor i Gusum är skolan den centrala platsen för umgänge och lek, speciellt om de bor en bit utanför orten. Med stor entusiasm berättar barnen vilka platser de föredrar att vara på. Utöver skolan och det lilla torget utanför ICA framhävs även, i alla fall under sommartid, den stora sjön Yxningen som ligger en bit utanför orten. Idrotten, som många gånger utövas på andra orter, beskrivs också som ett sammanhang där barnen ses och möter andra.

4.2 Vardag möter fritid

Det blir tydligt att det som upprätthåller det vardagliga livet i Gusum till stor del baseras på ideellt arbete. En förutsättning för att det ska finnas ett lokalt kulturliv vilar exempelvis till stor del på Folkets husföreningen som enbart drivs av ideella krafter. Folkets hus dyker också ofta upp i samtalen med mina informanter som ett exempel på vad människor kan ägna sin fritid åt. Oftast syftar det då på den äldre delen av befolkningen som nyttjar kulturutbudet som Folkets hus bidrar med i form av både teater-, bio- och operaföreställningar från exempelvis Metropolitan i New York. Även om många fritidsaktiviteter för barn och unga finns på andra orter så kan idrottsföreningen och ridklubben båda ses som exempel på hur vardagliga rutiner skapas för de som är aktiva i föreningarna. Hembygdsföreningen i sin tur träffas i regel på måndagar och där känslan är att mötena fyller en funktion i

att både umgås och få saker gjorda. I ett försök till att förstå vad människor gör på fritiden nämns många gånger föreningslivet som ett exempel. Det påpekas att föreningslivet till stor del baseras på äldre personers engagemang samtidigt som det uttrycks en viss förståelse för att yngre familjer har svårt för att klämma in ideellt engagemang i vardagen, speciellt om de jobbar på annan ort och måste pendla. När jag frågar barnen i klass fem vad de gör på fritiden är det vanligaste svaret att umgås med kompisar. Främst verkar det ske i skolan eller i anknytning till skolområdet. Några av barnen berättar att det mest är i skolan som de hänger med varandra och att det inte är en självklarhet att träffas när skoldagen är slut. Den tiden går istället åt till fritidsaktiviteter och läxor. Någon utövar karate, en annan spelar fotboll och en tredje orienterar. Det som beskrivs ovan är exempel på hur vardagsliv och fritidsliv delvis flyter ihop. Gränsen mellan vad som är fritid och vardag är inte knivskarp i den meningen.

Vid ett tillfälle frågar jag barnen vad de har för bild av vad de vuxna som bor i Gusum gör på fritiden. Tre killar är snabba på att svara: "Chillar, typ. Spelar boule. Handlar gör de också!". Även om detta är svar som baseras på subjektiva reflektioner hos barnen så visar de ett antal viktiga poänger. För det första kan det ses som en bekräftelse på det lugna livet som pågår i en liten ort. Även när jag ställer frågan om vad som sker på fritiden är det vissa som har svårt att definiera och förklara vad som sker, vilket kan tolkas som ett exempel på ett ganska lugnt och stilla vardags- och fritidsliv. Att de vuxna spelar boule går också att tolka in i det lugna livet men också att det generellt sett kan vara ett uttryck för att orten präglas av en äldre befolkning. Att handla blir även det en indikation på framförallt två saker: dels bilden av ICA-butiken som ett socialt och viktigt centrum, men också med koppling till Baumans (2009) analys om övergången från produktion-till konsumtionssamhälle, där konsumtion blivit centralt i människors liv. Att "åka till stan", som i det här fallet är Norrköping, beskrivs dessutom ofta av både barn och vuxna som en fritidsaktivitet och ett nöje vissa ägnar helgerna åt. Även det belyser förhållandet mellan småorten och staden samtidigt som det visar hur småortens vardagsliv skiljer sig mot det urbana där service och möjligheter till konsumtion finns i högre utsträckning.

När jag träffar informanter som har koppling till föreningslivet beskriver de ibland, oftast omedvetet om att de gör det, hur det ideella engagemanget upptäcker och försöker lösa lokala behov och problem. Folkets hus är ett tydligt exempel på detta. I Gusum är boendesituationen

för äldre ett stort problem. Den beskrivs som knepig då många äldre saknar möjligheter till att flytta från sina hus. Många som vill bo kvar på orten saknar alternativ till de villor de redan bor i och som skulle kunna vara av intresse för exempelvis barnfamiljer. Kommunen har enligt kommunalrådet i dagsläget inga planer på bostadsbyggande i Gusum. Som en konsekvens av detta har Folkets hus planer på att införliva och bygga till ett trygghetsboende för äldre på cirka 15 lägenheter. Enligt vad jag förstår är planerna inte långt ifrån att kunna realiseras. I detta betonas hur föreningslivet blir en lokal aktör som i frånvaron av politisk hjälp försöker finna lösningar på lokala problem och utmaningar. Vid ett tillfälle nämns tiden då det fanns ett byalag som hjälpte till att rensa upp längs åkanterna. "Ja kommunen gör ju inte mer än vad de behöver" konstaterar en av mina informanter i samband med hur han berättar att folk gick samman för att bidra till trevnad för allmänheten.

4.3 Hemvana

Mycket av det vardagliga livet som pågår på en liten ort bildar rutiner och mönster. Att vardagliga företeelser sker i en viss ordning, exempelvis pendlingsstider, bussavgångar och tillfällen att handla mat på ICA skapar en kontinuitet. Likaså firandet av högtider och lokala återkommande arrangemang är en del av kontinuiteten. Det kan även observeras rent fysisk i form av upptrampade stigar som bildar genvägar över gräsmattor och genom skogsdungar. Andra exempel är när jag i samband med mina observationer satt i centrum utanför ICA. Med en viss förvåning kunde jag se hur trottoarkanten (relativt låg) mellan gatan och parkeringen utanför butiken ignorerades av kunder och bilister; ett tyst kontrakt som visar att det är okej att köra över trottoarkanten ut på gatan när du besökt affären. Även den nya rondellen, som egentligen knappt kan beskrivas som det med tanke på dess ringa storlek, fyller inte sin funktion i och med att många som åker förbi den ibland åker över den och andra gånger genar på "fel" sidan av den. Det blir intressant att tolka det här utifrån termer om hemvana och kontinuitet. Båda är exempel på hur det finns sociala institutioner där det råder konsensus och som i sin tur visar på en sorts trygghet människor känner i förhållande till varandra.

5. Avslutande diskussion

I denna uppsats har jag skildrat det vardagliga livet i en småort utifrån att beskriva en kontext präglad av människors identifiering med platsen och hur det globala samhället påverkar en liten ort likt Gusum. Gusum är en plats vars sociala och kulturella strukturer har sitt ursprung i bruksandan och historien kopplad till Gusum och Gusums Bruk. Detta i sin tur är en stark faktor som rör hur människor på platsen identifierar sig då historien ständigt är närvarande i beskrivandet av orten och dess människor. De strukturer som går att skönja kan sättas i relation till begreppet community som understryker en känsla av samhörighet och tillhörighet. På samma sätt finns det tvärtom en tendens att människor som kommer nya till platsen har svårt för att nå in i ortens sociala och kulturella rum, vilket kan leda till att skiljelinjer skapas mellan människor.

Uppsatsen visar också hur en liten ort som Gusum både är sårbar och komplex. Detta är ett samhälle som länge varit vant vid att det funnits en aktör vars betydande maktinnehav på orten varit grunden för lokal-samhällets leverne och utveckling. Nu har däremot denna aktör varit försvunnen sedan 30 år tillbaka, vilket skapat ett vakuum för de boende som är svårt att hantera. Det finns dock ett rikt föreningsliv även om det enligt vissa anses tunnna ut i takt med att den äldre generationen försvinner. Föreningslivet fyller en viktig funktion både i att skapa vardagliga mönster för de som engagerar sig men också för orten i stort. Högtider och återkommande arrangemang under året bildar tillsammans med människors lokalmedvetenhet en känsla och ett mönster av hemvana och kontinuitet.

Vidare har det belysts hur en liten ort som Gusum försöker anpassa sig till övergången från ett produktionssamhälle till ett konsumtionssamhälle. När produktionen flyttar alternativt styrs av andra utifrån bildas en sårbarhet och en typ av handlingsförlamning gentemot de förändringsprocesser som möter orten. Det illustrerar också mötet mellan kontinuitet och förändring; hur gamla strukturer utmanas och hur nya

kommer till. Avslutningsvis framhävs en vanlig landsbygdsproblematik där den lilla platsen inte längre kan finnas i sig självt utan också måste finnas till för andra genom att marknadsföra sig. Detta ingår i en förändring som kan kopplas till globala fenomen som modernitet, konsumtion och livsstil. Förutsättningarna för detta är i Gusums fall haltande så till vida att orten enligt invånarna själva inte passar in i kommunens mall för vad som är värt att marknadsföras. Trots detta finns det bland Gusumsbor ofta tydliga exempel på för dem viktiga och attraktiva platser och särdrag; närheten till naturen och sjön Yxningen, tryggheten och den sociala närheten.

Litteratur

Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. London: Polity.

Bauman, Z. (2009). *Konsumtionsliv*. Göteborg: Daidalos.

Brink, S. (2008). Landskap och plats som mentala konstruktioner. Uppsala: Uppsala universitet. Tillgänglig:
<https://www.abdn.ac.uk/staffpages/uploads/his237/ArtikelLotteHe-deagerFskr.pdf> [2019-06-04]

Cohen, A.P. (1995). *The symbolic construction of community*. 4. uppl. London: Routledge.

Cresswell, T. (2004). *Place - a short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Ekman, A. (2008). Sega strukturer i glesa bygder. I: Johansson, B. (red.) *Ska hela Sverige leva?*. Stockholm: Formas Fokuserar, ss. 95-103.

Engdahl, O. & Larsson, B. (2011). *Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Frykman, J. & Gilje, N. (2003). Introduction. I: Frykman, J. & Gilje, N. (red.), *Being there: new perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. Lund: Nordic Academic Press, ss. 7-10.

Giddens, A. (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.

Harvey, D. (2006). Money, credit, and finance. I: Harvey, D., *Paris, capital of modernity*. New York: Routledge, ss. 117-125.

Kvale, S. & Brinkman, S. (2009). Intervjukvalitet. I: Kvale, S. & Brinkman, S., *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur, ss. 177-191.

Massey, D. (1994). General Introduction. I: Massey, D. *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press, ss. 1-13.

Salomonsson, K. (2001). Motovun och tingens poesi. I: Hansen, K. & Salomonsson, K. (red), *Fönster mot Europa - platser och identiteter*. Lund: Studentlitteratur, ss. 87-124.

Valdemarsviks kommun (2017). *Miljöprojekt Gusum*. Tillgänglig:
<http://www.valdemarsvik.se/sv/Publik/Boende--Miljo/Miljoprojekt-Gusum--Valdemarsviken/Miljoprojekt-Gusum-2/> [2019-05-19]

Vikström, E. (1998). *Bruksandan och modernismen: brukssamhälle och folkhemsbygge i Bergslagen*. Stockholm: Nordiska museet.
Öhlander, M. (1999). Fältarbete. I: Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.), *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, ss. 24-39.